

Çeviri

Türkçe ve Uygurcada Odak Sürmekte Olan Karşılaştırmalı Bir Çalışmanın Ön Raporu¹

Abdurishid Yakup

Minzu Üniversitesi, Çin & Berlin Brandenburg Bilimler Akademisi, Turfan Araştırmaları Merkezi, Almanya
yakup@bbaw.de

(Çevirenler: Gülşah Tuğlacı²-Emre Çetinkaya³)

Öz

Anahtar

Sözcükler

Türkçe,

Uygurca,

Odak

Orta Asya'da konuşulan ve yazılan Türk dillerinde bilgi yapısı, Türkçe ile karşılaştırıldığında kendine has bazı özellikler gösterir. Bu makale, 2013'ten beri Çin Minzu Üniversitesinde Çin'deki azınlık dillerinde bilgi yapısı üzerine yürütülmekte olan bir projenin parçası olarak, Türkçe ve Uygurcada karşılaştırmalı odak çalışmasının ön sonuçlarını bildirir. Çalışma, temelde Johanson (2014) tarafından önerilen modeli takip etmekle birlikte Türkçede bilgi yapısıyla ilgili son çalışmalardan elde edilen verileri de uygular. Giriş bölümü, Türk dillerinde bilgi yapısı konusundaki temel araştırmayı ana hatlarıyla özetler. Bu bölümü dizimsel odak "syntagmatic focus", ayırıcı odak "exclusive focus" ve kapsayıcı odağın "inclusive focus" açıklamalı ve karşılaştırmalı analizi takip eder. Makale, Türkçede ve özellikle Uygurca olmak üzere bazı Orta Asya dillerinde gözlemlenen kimi ortak ve farklı özelliklerle ilgili kısa yorumlarla sonuçlanır. İnceleme, cümle bazındaki dil bilimsel olgularla sınırlandırılmıştır.

¹ Prof Dr. Abdurishid Yakup'un "Focus in Turkish and Uyghur. A preliminary report on an ongoing contrastive investigation" adlı makalesinin çevirisidir.

Yakup, Abdurishid (2016). "Focus in Turkish and Uyghur. A preliminary report on an ongoing contrastive investigation". *Turkic Languages* 20/1: 113-131.

² Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara. gulsah.tuglaci@hbv.edu.tr.

³ Hacettepe Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara. emre.cetinkaya@hacettepe.edu.tr.

Giriş

Bu makale, bilgi yapısının önemli kategorilerinden biri olan odak konusunda, Türk dil ailesinin Güneybatı kolunun temsilcisi olan Türkçe ile Güneydoğu kolunun temsilcisi olan Uygurca üzerine yapılan karşılaştırmalı çalışmanın ön sonuçlarını bildirir.⁴ *Bilgi yapısı* (information structure) terimi, *odak* ve *arka plan/artalan bilgisi* (focus and background), *konu* ve *yorum* (topic and comment), *konu* ve *odak*, *eski/verilmiş* ve *yeni bilgi* (givenness and new information), *önvarsayımsal* ve *kullanımsal olarak çıkarımsanamaz bilgi* (presupposed and pragmatically unrecoverable information) gibi oldukça geniş bir kavramlar dizisini kapsar ve bilginin kendisinden ziyade nasıl paketlenmiş olduğuna gönderimde bulunur (bk. Chafe 1976; Féry vd. 2008; Krifka vd. 2012; Zimmermann vd. 2010; Johanson 2014). Bilgi yapısı öbek, cümle, metin ya da bağlam düzeyinde çalışılmış olabilir (bk. Haselgard vd. 2002: ix-x).

Türk dil biliminde bilgi yapısı araştırmalarının uzun bir tarihi vardır ve son yıllarda Türk dillerinde bilgi yapısıyla ilgili azımsanmayacak sayıda çalışma yayınlanmıştır (bk. Johanson 1977; Erguvanlı 1984: 72-117; Kornfilt 1997: 200-207; Johanson 1998: 58-59). Bu yayınların çoğunda Türkçe ele alınmıştır. Son yıllarda elde edilen sonuçlar arasında Göksel ve Özsoy (2000) tarafından ortaya konan bulgular, özellikle Türkçede odak üzerine yoğunlaşır ve Türk dil biliminde genel olarak kabul gören, Türkçede odağın eylemden hemen önceki pozisyonda yer aldığı görüşünü sorgular. Göksel vd., eylemden hemen önceki pozisyonun odak öbekleri ve 'ne'li soru ifadeleri (wh-expressions) için mümkün olan konumlardan sadece biri olduğunu belirtmenin önemine dikkat çeker. Odak vurgusu alan unsur ile eylem öbeği içeren pozisyon arasındaki kısım çıkarımsanamaz bilgiyi, yani odağı gösteren öğelere yer veren alandır (2000: 227). Kasım 2003'te *Lingua* dergisinin özel bir sayısında yayımlanan beş makale, ağırlıklı olarak Türkçede odağın önemli yönlerini ele alır (bk. Donati vd. 2003; Göksel vd. 2003b; İşsever 2003; Kennelly 2003; Şener vd. 2003). *Turkish: A Comprehensive Grammar* monografisi, Türkçede odak ve konunun oldukça ayrıntılı bir incelemesini içerir (bk. Göksel vd. 2005: 391-403). Johanson (2006), işlevsel ve yapısal bakış açısıyla bilgi yapısı incelemelerinde önemli bir yer tutan Türk dillerinde belirlilik konusunun ilgi çekici bir analizini ortaya koyar. Göksel, *Focus in words with truth values* (Doğruluk değeri olan sözcüklerde odak) adlı yeni makalesinde, morfolojik olarak tek karmaşık/çözümlemeli kelime (complex word) içeren bildirme cümlelerinde (DMWs) ve sözcük öbeğiyle kurulmuş, yani birden daha fazla kelimedenden oluşan önermelerde (DLPs) odakla ilgili ilginç bulgular ortaya koyar (2010). Johanson (2014), Pekinde'de 2013'ten beri sürdürülmekte olan *Çin'deki Azınlık Dillerinde Bilgi Yapısı* (Information Structure of Minority Languages in China) projesi için özel olarak düzenlenen bir konferansta sadece Çin'deki değil, diğer Türk dilleri için de Türk dillerinde bilgi yapısının tüm önemli özelliklerini kapsayan bir model önermiştir. Ayrıca Kılıçaslan (1994), İşsever (2000) gibi doğrudan Türkçede bilgi yapısını ele alan bazı tez çalışmaları da vardır; ancak ne yazık ki bunlar birçok araştırmacı için erişilebilir değildir. Türkçe dışında belli bazı Türk dillerinde bilgi yapısını ele alan yayınların sayısı çok azdır. Benim bildiğim böyle bir çalışma, sonuçları tartışılır olmakla birlikte, Uygurca bildirme cümlelerinde ve odak algısının bazı yönleri konu edilerek Wang, Qadir ve Xu (2013) tarafından hazırlanmıştır. Marcel Erdal'ın *Eski Türkçe Grameri* (A Grammar of Old Turkic) Eski Doğu Türkçesinde, cümlede bilginin yapılandırılması üzerine önemli yorumlar içerir (2004: 422-432). Aydın Özbek, Zang Linshen ve Esra Demirtaş tarafından son dönemlerde yayınlanan bir makale, Türkçe ve Uygurca'yı da içeren *Asya özne-nesne-yüklem* (SOV) dillerinde eklerin morfosentaktik karakterinin analizini, bu dillerin paylaştığı tipolojik özellikleri kapsayıcı odak için önemli araçlardan biri olan ekler açısından ele alarak ortaya koyar (bk. Özbek

⁴ Bu makale, Özel Bütçeli Araştırma Projesi kapsamında yürütülmekte olan, Çin Ulusal Sosyal Bilimler Kurumu tarafından desteklenen "Çin'deki Türk Dilleri Üzerine Etimolojik Araştırmalar" çalışmasının (Destek No. 11&ZD130) ve 2013'ten beri Çin Minzu Üniversitesi tarafından finanse edilen "Çin'deki Azınlık Dillerinde Bilgi Yapısı" araştırmasının bir parçasıdır.

vd. 2014). Ancak şimdiye kadar Mukhamedova (2011) dışında bilinen hiçbir yayın, bilgi yapısını Türk dilleri arasında karşılaştırmalı olarak ele almamıştır.

Odak, bu makalede *karşılaştırma kavramı* (tertium comparationis) seçilmiştir. Çünkü odağın kavramsal tanımı, bilgi yapısının temel kavramları arasında oldukça açıktır. Ayrıca sıralanan şu üç madde de bunun diğer sebepleridir: (i) Odak, Türkçe bilgi yapısı incelemelerinin başlangıç noktasıdır ve Uygurca da dâhil olmak üzere birçok Türk dilinde bu kategorinin sistemli bir incelemesi hâlâ sınırlıdır; (ii) Odak konusu Türkçede nispeten daha çok çalışılmıştır. Türkçede odak araştırmalarının en önemli sonuçlarını diğer Türk dillerine, burada ise özellikle Uygurcaya uygulayarak bu dilleri yeni türde bir araştırmanın konusu yapabiliriz; (iii) Uygurca da dâhil olmak üzere Orta Asya Türk dilleri, özellikle Türkçenin aksine, odak açısından çok sayıda ilginç özellikler gösterir. Bu özelliklerin karşılaştırmalı dil bilimi yöntemiyle açıklanmasının Türk dillerinde odak meselesinin önemli pek çok noktasını aydınlayacağı şüphesizdir. Bu çalışmanın esas amacı Türkçe ve Uygurcada odağın karşılaştırmalı bir incelemesini yapmak olsa da Kazakça, Kırgızca, Salarca ve Özbekçe gibi bazı Türk dilleriyle ilgili olgular da tartışılacaktır. Tarihi Türk yazı dillerindeki ilgili örneklerden de sık sık bahsedilecektir; çünkü modern Türk dillerinde odağın birçok önemli yönünün tarihi Türk dillerindeki olgulara gönderim yapmadan anlaşılması zordur. Bu çalışmada çoğunlukla Johanson (2014) tarafından önerilen model takip edilmekle birlikte Türkçede bilgi yapısı üzerine son yıllarda, özellikle Göksel ve Özsoy (2000; 2003), İşsever (2003), Göksel ve Kerslake (2005: 395-399), Göksel (2010) tarafından yapılan araştırmaların sonuçlarına da başvurulacaktır.

1. Dizimsel Odak

Odak konusunun kapsam alanını belirlemek için kullanılan en yaygın ve kabul gören yaklaşım noktası, 'ne' soruları (wh-questions) ve bunlara verilen cevaplardır. Temel görüş, soru kelimelerinin daima yeni bilgiyi ortaya çıkardığı yönündedir. Eğer odak, *dar odak* (narrow focus) durumunda bir cümledeki yeni bilgi olarak tanımlanırsa soru unsurlarının yerini tutan sözcük öbeği odaktadır (van der Wal 2014: 108). Bu, *dizimsel odak* (syntagmatic focus) ya da *yanıt odağıdır* (answer focus). Türkçede soru zamirleri ve dizimsel odak, yüklem öncesi pozisyonundadır (Johanson 1998: 59; 2014: 7). Bu durum aşağıdaki örneklerle açıklanabilir, dizimsel odak pozisyonundaki unsurların altı çizilmiştir.

(1) Türkçe

Aşçı yemek pişiriyor.

(2) Kazakça

Muxtar xat jaz-dı.

muhtar mektup yaz-BGZ3T

'Muhtar mektup yazdı.'

(3) Uygurca

Bala tapşuruk işle-vatidu.

çocuk ödev yap-ODK.SA.ŞİM3T

'Çocuk ödev yapıyor.'

Aşçının ne pişirdiğini cevaplayan (1) numaralı cümlede *yemek* kelimesi; muhtarın ne yazdığını cevaplayan (2) numaralı cümlede *xat* (mektup) kelimesi; çocuğun ne yaptığını cevaplayan cümlede ise *tapşuruk* (ev ödevi) kelimesi odak pozisyonundadır.

Türkçede odaklanmış unsurlar özne, dolaysız nesne ve yüklemden daha fazla öge içeren eylem cümlelerinde eylemin hemen önüne oldukça serbest bir şekilde yerleştirilebilir (Göksel vd. 2005: 395).

Türkçe

(4) *Ali'ye yemeği annem pişirdi.*

(5) *Yemeği annem Ali'ye pişirdi.*

(6) *Annem Ali'ye yemeği pişirdi.*

Uygurcada ise yüklem pozisyonundaki eylemin hemen önünde sadece odaklanmış dolaylı/dolaysız nesne ve zarflar yer alabilir.

(7) Uygurca

Alim dost-i-ğa pola-ni et-ti.

Alim arkadaş-İ3-YÖN pilav-BEL pişir-BGZ3T

'Alim arkadaşına pilav pişirdi.'

(8) *Alim pola-ni dost-i-ğa et-ti.*

Alim pilav-BEL arkadaş-İ3-YÖN pişir-BGZ3T

'Alim pilavı arkadaşına pişirdi.'

(9) *Alim pola-ni dost-i-ğa hazir et-ti.*

Alim pilav-BEL arkadaş-İ3-YÖN şimdi pişir-BGZ3T

'Alim pilavı arkadaşına şimdi pişirdi.'

Yani Uygurcada üçten fazla ögesi bulunan cümlelerde özne, (4) numaralı Türkçe cümlede görüldüğü gibi eylemden hemen önce ortaya çıkmaz. Eğer özne, hem dolaylı hem de dolaysız nesne içeren eylem cümlesinin odağı ise dolaylı ve dolaysız nesnelere eylem sonrası pozisyona getirilmelidir. Bu durumda eylem ve art unsur arasında bir durak vardır.

(10) *Alim et-ti, pola-ni dost-i-ğa.*

Alim pişir-BGZ3T pilav-BEL arkadaş-İ3-YÖN

'Alim pişirdi, pilavı arkadaşına.'

Bu, mümkün olan tek dizilimdir; *poloni* dolaysız nesnesinden önce *dostığa* dolaylı nesnesinin yerleştirilmesi dil bilgisi kurallarına aykırı olarak değerlendirilir. Bu bağlamda, Uygurcada odak açısından vurgunun bazı özelliklerini ele almak isterim. Bazı bilim adamları Türkçede odaklanmış unsurların, nerede yer alırsa alsın, belirgin vurgu taşıdığını iddia eder (bk. Göksel vd. 2005: 397).

(11) Türkçe

Fatma çiçekleri BUğün sulayacak.

(12) *Bazı günler ön bahçede çocukLAR oynuyor.*

Ancak Uygurcada aynı pozisyonundaki odaklanmış unsurlar genellikle belirgin vurgu değil, normal vurgu alır. Aşağıdaki cümleler, (11) ve (12) numaralı Türkçe cümlelerin Uygurca karşılıklarıdır.

(13) Uygurca

Patime gül-ler-ni büğün suğir-idu.

Patime çiçek-ÇK-BEL bugün sula-SA.ŞİM3T

'Patime çiçekleri bugün sulayacak.'

- (14) *Bezi kün-lir-i ald-i-di-ki bağçı-da bali-lar*
 bazı gün-ÇK-İ3 ön-İ3-BUL-BE bahçe-BUL çocuk-ÇK

oyna-ydu.

oyna-SA.ŞİM3T

'Bazı günler ön bahçede çocuklar oynuyor.'

Eğer Uygurcada odaklanmış unsurların bazı parçaları belirgin vurgu taşıyorsa bunlar yargılama, hoşnutsuzluk vb. okumalara sahiptir. Bu durum, Uygurcada odaklamada, dizimsel pozisyonun çok önemli; vurgu ya da tonlamanın önemsiz olduğunu gösterir.

- (15) Uygurca

NEqe maŋ-diriz?

nereye git-BGZ2T

'Nereye gidiyorsunuz?'

BaZA-qa maŋ-dim.

pazar-YÖN git-BGZ1T

'Pazara gidiyorum.'

Vallduví vd. (1996) Türkçede hem dizimsel hem de ezgisel stratejilerin kullanıldığını iddia eder; yani diğer bir deyişle Türkçede *yerinde odak*⁵ (in situ focus) mümkündür. İşsever, bu iddiaya ilişkin şunu ifade eder:

"Türkçe verinin daha yakından değerlendirilmesi, sentaktik ve kullanımsal stratejilerin aynı işlevde kullanılmadığını, farklı kullanımsal gereksinimlerden güdülendiğini ortaya çıkarmaktadır. Ben, bu yöntemlerin sırasıyla *sunucu odağı* (p-focus) [sadece fiilden hemen önceki unsura ve fiile yüklenmekle sınırlıdır] ve *karşıtsal odağı* (c-focus) [fiilin kendisi de dâhil olmak üzere, fiil öncesi alanda bulunan herhangi bir unsura yüklenebilir] işaretlemek için kullandıklarını düşünüyorum (2003: 1034)".

İşsever, bu noktayı "Yemekten önce masanın üzerine notu kim bıraktı?", "Hizmetçi masanın üzerine notu ne zaman bıraktı?" sorularını cevaplayan dört cümle aracılığıyla açıklar. Aşağıda, İşsever'in Türkçede yerinde odağın mümkün olduğunu göstermek için kullandığı iki cümle bulunmaktadır.

- (16) Türkçe

a. *Bir hizmetçi [o yemekten önce] masanın üzerine notu bıraktı.*

b. *[o Bir hizmetçi] yemekten önce masanın üzerine notu bıraktı.*

Uygurcada yerinde odağın bu türü gözlenmez. Yani Uygurcada eylem öncesi pozisyon hâlâ belirleyicidir. Dolayısıyla sadece aşağıdaki örnek, (16) numaralı cümlelerin Uygurcadaki karşılığı olarak kabul edilebilir.

- (17) Uygurca

⁵ Çeviride *yerinde* (in situ) odak terimi; *doğal yeri dışındaki* (ex situ) odağın zıttı olarak sözdizimsel işleme maruz kalmayan odak ifadelerini karşılamak için kullanılacaktır.

Bir hizmetçi çüslük tamağ-tin burun jozi-niñ üst-i-ge
 bir hizmetçi ögle yemek-AYRL önce masa-İLG üst-İY3-YÖN
depter-ni koy-up koy-di.
 defter-BEL koy-ZF ART F-BGZ3T

‘Bir hizmetçi ögle yemeğinden önce masanın üstüne defteri koydu.’

Aynı ya da benzer izahı Uygurca ve diğer bazı Türk dilleri için yapmak zor ve belki de gereksizdir. (18) numaralı cümlede görüldüğü gibi Türkçede *varoluşsal* (existential) cümlelerdeki ilgi ekli bir unsur, üzerine vurgu yüklenerek odaklanabilir (Göksel vd. 2005: 397). Ancak (19) numaralı cümlede görüldüğü üzere Uygurcada bu durum sadece bir başka cümle karşıt unsur olarak takip ettiğinde mümkündür. Aksi hâlde, (20) ve (21) numaralı cümlelerde görüldüğü gibi odak hâlâ *bar* ya da *yok* kelimelerinin hemen önündeki unsurdadır.

(18) Türkçe

Ahmet’in iki arabası var.

(19) Uygurca

Exmet-niñ ikki maşini-si bar, lekin her ikki-si buzuq.
 Ahmet-İLG iki araba-İ3 var fakat her iki-İ3 bozuk

‘Ahmet’in iki arabası var, fakat her ikisi de bozuk.’

(20) Exmet-niñ ikki maşini-si bar.

Ahmet-İLG iki araba-İ3 var

‘Ahmet’in iki arabası var.’

(21) Alim-niñ Anargül-din bali-si yok.

Alim-İLG Anargül-AYRL çocuk-İ3 yok

‘Alim’in Anargül’den çocuğu yok.’

Bu durum, Kazakçadaki varoluşsal cümleler için de geçerlidir:

(22) Kazakça

Meniñ akşa-m bar.
 ben.İLG para-İ1T var

‘Benim param var.’

(23) Sen-iñ akşa-ñ joq.

sen-İLG para-İ2T yok

‘Senin paran yok.’

2. Ayırıcı Odak

Odağın, *ayırıcı* (exclusive) ya da *detaylandırıcı odak* (exhaustive focus) olarak adlandırılan bir başka türü, odak ifadesinin doğruluk koşuluna sahip olmasına neden olan tek bir alternatifin bulunduğunu ifade eder (Krifka vd. 2010: 21). İngilizce *ayrık yapıların* (cleft constructions) bu özel anlamı taşıdığı düşünülür.

- (24) *It's John and Bill who stole a cookie.*
 o-KOŞ John ve Bill ki o(nlar) aşır-BGZ3 bir kurabiye
 'Bir kurabiyeyi aşırılar John ve Bill.'

Türk dillerinde ayırıcı odağı kodlamak için kullanılan birçok araç vardır. Türkçede yüklemcil ad tarafından takip edilen özne olarak sıfat-fiil yapıları ayırıcı odak için kullanılır (Johanson 2014: 8).

- (25) Türkçe
 a. *Ali resmi yaptı.*
 b. *Resmi yapan Ali'ydi.*

(25a) numaralı cümlemin aksine (25b), Ali'nin resmi yapan tek kişi olduğuna işaret eder. Uygurca da ayırıcı odağı ifade etmek için, aynı kökene sahip sıfat-fiil ekini kullanmak suretiyle, benzer bir yönleme sahiptir.

- (26) Uygurca
 a. *Apa-m işik-ni aç-ti.*
 anne-İ1T kapı-BEL aç-BGZ3T
 'Annem kapıyı açtı.'
 b. *işik-ni aç-kan apa-m i-di.*
 kapı-BEL aç-SF anne-İ1T KOŞ-BGZ3T
 'Kapıyı açan annem idi.'

Uygurcada, bu yapıdaki sıfat-fiiller iyelik işaretleyicileri alabilir; ancak bu durumda ayırıcılıktan ziyade kimlik bildirme ifade edilir. Genellikle iyelik yapısı ile takip eden öge arasında bir durak vardır.

- (27) *işik-ni aç-kin-i, apa-m bol-idu.*
 kapı-BEL aç-SF-İ3 anne-İ1T ol-SA.ŞİM3T
 'Kapıyı açan, annem oluyor.'

Kimlik belirleme işlevli odağın kodlanmasındaki bu yöntemin Uygurcaya özel bir yöntem olmadığı belirtilmelidir. 8. yüzyılın başlarında dikilen ve Orhon Türkçesiyle yazılan Tonyukuk Yazıtı'nda da hemen hemen aynı yapıyı buluruz. Tek fark, Orhon Türkçesi -GAN sıfat-fiili yerine -mİş sıfat-fiilini kullanır.

- (28) Eski Doğu Türkçesi
Yağ-mış-ı ben er-tim Bilge Tonyukuk.
 katıl-SF-İ3 ben KOŞ-BGZ1T Bilge Tonyukuk
 '(Onlara) katılan bendim, Bilge Tonyukuk.'

Uygurca da dâhil olmak üzere, Orta Asya Türk dillerinde -GAN'ın sıfat-fiil işleviyle sık kullanımı, 13. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar Orta Asya Türk yazı dili olan Çağatayca ile başlar. Şeybânî Han'ın *Risâle-i Maârif*'inden (3v10) alınan aşağıdaki örnekte, üzerine iyelik eki getirilmiş olan -GAN sıfat-fiili ayırıcı odağı da temsil eder.

- (29) Çağatayca
Bil-gen-i Kur'ân oqu-ğay.

bil-SF-İ3 Kuran oku-İST3T

‘Bilen, Kuran okumalı.’

Türkçede ayırıcı odağı kodlamada kullanılan diğer bir araç, odaklanmış ögeden önce kullanılan parçacıklardır. Türkçede, (30a) numaralı örnekte de görüldüğü gibi odaklanmış ögeden önce gelen *ancak*, *yalnız*, *sadece*, *sırf*, *salt*, *tek* kelimeleri vardır. Kazakçada da *tek* kelimesi aynı işlev ve dağılımla kullanılmaktadır (30b). Her ikisi de Eski Doğu Türkçesi *tek* ayırıcı parçacığına dayanır. Uygurcada ise Arapçadan kopyalanan *peket* “sadece” (<= Arapça *fakaṭ*) kullanılır (30c).

(30) Türkçe

a. Ancak öZEL izinle girilebiliyormuş.

Kazakça

b. Tek jas-tar kel-sjn.

sadece genç-ÇK gel-GÖNL3T

‘Sadece gençler gelsin.’ (Zhang 2002: 203)

Uygurca

c. Bu-ni peket biz bil-i-miz.

bu-BEL sadece biz bil-SA.ŞİM1ÇK

‘Bunu sadece biz biliyoruz.’

Türkçe, Kazakça ve Uygurca arasındaki açık bir fark, Türkçede vurgunun ayırıcı odağı kodlamada da rol oynamasıdır. Kazakça ve Uygurca esas olarak, vurgu rolü açık olmayan parçacıklara bağımlıyken (30a) numaralı Türkçe örnekte *özel* kelimesinin ikinci hecesi belirgin vurgu taşımaktadır.

Uygurcada ayırıcı odağı kodlamada en karakteristik araç *-la* ayırıcı parçacığı/klitidir (31a). Kazakça, Kırgızca, Salarca ve Sarı Uygurca gibi diğer bazı İç Asya Türk dillerinde de bu araç kullanılır. Kazakçada *aḡ* bulunurken (31b), Kırgızcada *ele* görülür (31c).

(31) Uygurca

a. Bu vezipi-ni siz-la orunli-yala-y-siz.

bu görev-BEL siz-AO yerine getir-OLS-SA.ŞİM2ÇK

‘Bu görevi sadece siz yerine getirirsiniz/getirebilirsiniz.’

Kazakça

b. Munday material Ürümji-de aḡ bar.

böyle malzeme Urumçi-BUL AO var

‘Böyle malzeme sadece Urumçi’de var.’ (Zhang 2002: 206)

Kırgızca

c. Bügün a-nı ele kör-düm.

bugün o-BEL AO gör-BGZ1T

‘Bugün sadece onu gördüm.’ (Hu 1986: 157)

Görüldüğü gibi ayırıcı parçacığı/klitisi alan öge de eylem öncesi pozisyonda yer alır. Bunun yanı sıra bütün eylem öbeğinin sıfat cümlecisi olarak yeniden düzenlendiği ve iyelik işaretleyicileri aldığı

başka pozisyonlarda da ortaya çıkabilir. Aşağıda (31a) numaralı örneğin yeniden düzenlenmiş şekli yer almaktadır.

- (32) *Bu vezipi-ni orunli-yala-ydiğın-i siz-la.*
 bu görev-BEL yerine getir-OLS-SF-İ3 siz-AO

‘Bu görevi yerine getirebilen sadece sizsiniz.’

(31)’in aksine, (32) numaralı cümle *-la* parçacığını/kliitiğini alan öge dışındaki diğer olasılıkları güçlü bir şekilde kapsam dışında bırakır.

Kazakça *aq* parçacığı, etimolojik olarak Eski Doğu Türkçesi ve Orta Türkçedeki, ayırıcı odağı da kodlayan *OK* parçacığına dayanır. Aşağıdaki cümlelerden (33a) Tonyukuk Yazıtı’ndan, (33b) *Türkische Turfantexte* VI’den (I. 418), (33c) ise Rabgûzî’nin *Kıyasü’l-Enbiyâ* kitabından alınmıştır (Boeschoten vd. 2015: 6v6). Bunlardan ilk ikisi Eski Doğu Türkçesini, üçüncüsü ise Orta Türkçeyi temsil eder.

- (33) Eski Doğu Türkçesi
 a. *bilge-si çabıs-ı ben ök er-ti-m.*
 bilge-İ3 yaver-İ3 ben AO KOŞ-BGZ1T

‘Bilgesi yaveri bendim.’

Eski Doğu Türkçesi

- b. *Ol kim burhan te-t-ir, nom ok*
 o kim Buda de-ETT-GEN3 dharma AO
ol er-ür.
 o KOŞ-GEN3

‘Buda denilen kişi, nomdan (dharma) başka bir şey değildir.’

Orta Türkçe

- c. *Ol zaman ok kafir bol-dı te-miş-ler.*
 o zaman AO kafir ol-BGZ3 de-SF3ÇK

‘(Şeytan) tam o zaman kafir oldu demişler.’

Bazı Çağatayca metinlerde de *OK* ayırıcı parçacığı görülür (Bodrogligeti 2001: 326).

- (34) Çağatayca
Sen ök sen yarat-ğan bu yer kök kün ay.
 sen AO sen yarat-SF bu yer gök güneş ay

‘Bu yeri, göğü, güneşi ve ayı yaratan sadece sensin.’

Orhon Türkçesinde *Ok* ve *kök*, odaklanmış eylemden sonra da kullanılır (bk. Tekin 1968: 172). Bu kullanım daha sonraki dönem metinlerinde tespit edilmemiştir. Özbekçenin de Eski Doğu Türkçesindekinden ziyade Orta Türkçe ve Çağataycadaki *OK*’tan gelişmiş olan *yok* parçacığına sahip olduğu belirtilmelidir. Ancak bu Özbekçe parçacık, ayırıcı anlamı hâlâ fark edilebilmekle birlikte, açık bir zamansal okumaya sahiptir (Bodrogligeti 2003: 1027-1028).

Uygurcada *-la* ayırıcı parçacığı, odak ifadesinin alternatifler dünyasında doğruluk koşuluna sahip tek öge olduğunu ifade etmek üzere, sık sık *yalğuz* ‘yalnız’ ve *peket* ‘sadece’ ile birlikte de kullanılır.

- (35) Uygurca
- a. *Bu iş-ni yalquz Alim-la bil-idu.*
 bu iş-BEL sadece Alim-AO bil-SA.ŞİM3T
 ‘Bu işi sadece Alim biliyor.’
- b. *Bu iş-ni peket dada-m-la bil-idu.*
 bu iş-BEL sadece baba-İ1T-AO bil-SA.ŞİM3T
 ‘Bu işi sadece babam biliyor.’

Ayırıcı parçacıkların ayırıcı klitiklerle birlikte kullanımı Uygurcaya özgü değildir. En azından Kazakçada da ayırıcı parçacıklar sık sık ayırıcı klitiklerle birlikte kullanılır.

- (36) Kazakça
- a. *Bu-nı tek Omar-dıñ özi-qana bil-edı.*
 bu-BEL sadece Omar-İLG kendi-AO bil-SA-ŞİM.ŞİM3
 ‘Bunu sadece Ömer’in kendisi biliyor.’
- b. *Klas-ta tek iki-ak oqıwşı otır.*
 sınıf-BUL sadece iki-AO öğrenci otur-GEN3T
 ‘Sınıfta sadece iki öğrenci oturuyor.’

Tarihî Türk dilleri arasında, Eski Doğu Türkçesinin geç döneminde *OK* ayırıcı parçacığının *yalanuz* “yalnız” sıfatıyla birlikte kullanılıyor olduğunu da görürüz. Bu durumda odaklanmış ögeden önce *yalanuz*, onun ardından da *OK* gelir (örnek için bk. Yakup 2010, Text C.I. 259).

- (37) *A-ni bil-teçi yaluz burhan-lar ok er-ür-ler.*
 o-BEL bil-İF sadece Buda-ÇK AO KOŞ-GEN3ÇK
 ‘Onu bilenler sadece Budalardır.’

Eğer odaklanmış öge sayı türünden gelişmiş bir kelimeyse ayırıcı parçacık sayıdan sonra, odaklanmış ögeden önce gelebilir (örnek için bk. Yakup 2010: 128-129).

- (38) Eski Uygurca
- Yalanuz bir ök yok kuruğ töz-i öz-in k(e)ntü*
 yalnız bir AO yok boş doğa-İ3 öz-VAS kendi
közün-ür.
 görün-GEN3T
 ‘Sadece bir şeyin, yokluğun ve boşluğun doğası kendini gösterecektir.’

Yaluz’un *OK* ile birlikte kullanımı, Eski Doğu Türkçesinin ilk dönem metinlerinde, Orta Türkçe ve Çağataycada yoktur.

Kazakça, Kırgızca ve Uygurcada ayırıcı odağı kodlamak için *-GAna* biçimbiriminin kullanıldığı görülür (Uygurcada *-Gina* şeklinde kullanılır).

- (39) Kazakça
- a. *jas-tar-qana kel-dı.*

genç-ÇK-AO gel-BGZ3T

'Sadece gençler geldi.'

Kırgızca

b. *Bul kitep kitepkana-da-ğana bar.*

bu kitap kütüphane-BUL-AO var

'Bu kitap sadece kütüphanede var.'

Uygurca

c. *Bu iş-ni sen-ğina kil-ala-ysen.*

bu iş-BEL sen-AO yap-OLS-SA.ŞİM2T

'Bu işi sadece sen yapabilirsin.'

-GAnA ayırıcı eki, birçok durumda ayırıcı odak işaretleyicisi olarak da işlev gören Eski Türkçe *kıya* (<-*klñA*) küçültme parçacığına dayanır. Çağataycada da aynı işlevi temsil eder.

Ayırıcı odağı kodlama noktasında Kazakça, Kırgızca ve Uygurcanın, Türkçeden belirgin farklılıklar gösterdiği açıkça görülmektedir. Çünkü Türkçede odağı kodlamak üzere sona getirilen parçacıklar, odak duyarlı klitik ve ekler yoktur. Ayrıca Kazakça ve Uygurcada gözlenen, ayırıcı odağı işaretleyen çift kodlama yapıları da Türkçede bulunmamaktadır.

3. Kapsayıcı Odak

Also, too (dA) gibi ilave parçacıkları, odak yargısının farklı alternatifler dünyasına açık olduğu önvaryasını ifade eder (Krifka vd. 2010: 13). Bazı araştırmacılar bunu '*also*' odağı (*also-focus*) olarak adlandırır. Bu makalede ise söz konusu odak türü, ayırıcı odağa karşın *kapsayıcı odak* (*inclusive focus*) olarak adlandırılacaktır.

Türkçe dA parçacığının işlevlerinden biri, odaklanmış öğeye eklendiğinde kapsayıcı odağı işaretlemektir (bk. Göksel vd. 2005: 514; dA'nın Türkçedeki diğer işlevleri için bk. Göksel vd. 2005: 213-215; Göksel vd. 2003a).

(40) Türkçe

a. *Emine de geldi.*

b. *Ahmet rakı da içebilir.*

Kazakça (DA), Salarca (da) ve Özbekçe (de) gibi birçok İç Asya Türk dili de aynı kökenden gelen ilave parçacığına sahiptir. Türkçedeki *Da* gibi bu parçacıklar da odaklanmış öğeye eklenirler. Aşağıda Kazakça (41a), Salarca (41b için Ma vd. 1993) ve Özbekçeden (41c) örnekler verilmiştir.

(41) Kazakça

a. *El-dijn ber-i ket-tj, men de ket-eyjn.*

insan-İLG var-İ3 git-BGZ3 ben KO git-GÖNL1T

'İnsanların hepsi gitti, ben de gideyim.' (Zhang 2003: 131)

- Salarca
- b. *Bal-ler-i* *ejz-i-negi* *aba-si* *ama-si-ge*
 çocuk-ÇK-İ3 öz-İ3-İLG baba-İ3 anne-İ3-YÖN
sajliam *vej-ba.* *Awla-da* *bur-i* *bur-i-ge*
 selam ver-SA.ŞİM3T onlar-KO bir-İ3 bir-İ3-YÖN
sajliam *vej-ba.*
 selam ver-SA.ŞİM3T
- ‘Çocuklar kendi anne babalarına selam verir. Onlar birbirlerine de selam verir.’
- Özbekçe
- c. *Sıñl-im-ni* *de* *çaqır-dim.*
 kız kardeş-İ1T-BEL KO çağır-BGZ1T
- ‘Kız kardeşimi de çağırdım.’

Genellikle Türkçe (42a, b) ve Kazakçada (42c) ilave parçacıkları önceki cümlenin özne ve nesnesine de eklenebilir.

- (42) Türkçe
- a. *Nurettin de yazdı, Emine de yazdı.*
 b. *Ali Almanca da biliyor, İngilizce de biliyor.*
- Kazakça
- c. *Men onıñ eke-sı-nı de aǵa-sı-nı da*
 ben o.İLG baba-İ3-BEL KO abi-İ3-BEL KO
tanı-ma-y-mın.
 tanı-OLMZ-SA.ŞİM1T
- ‘Ben onun babasını da abisini de tanımıyorum.’

Uygurca *mu* ilave klitiği de aynı işleve sahiptir. İmla açısından eklendiği ögeyle bitişik yazılır ve vurgulanmaz.

- (43) Uygurca
- a. *Ete siz-mu kıyt-i-siz, biz-mu*
 yarın siz-KO dön-SA-ŞİM.ŞİM-2ÇK biz-KO
kıyt-i-miz.
 dön-SA.ŞİM1ÇK
- ‘Yarın siz de döneceksiniz, biz de döneceğiz.’
- b. *Bügün unıñ kız-i-ni-mu kör-düm.*

bugün o.İLG kız-İ3-BEL-KO gör-BGZ1T

‘Bugün onun kızını da gördüm.’

Kılınışsallığı kodlayan art-fiilli yapılarda *mu*, art-fiilden önce gelen zarf-fiile eklenir. Bu durumda temel anlamıyla *mu*, İngilizce odak duyarlı bir parçacık olan *even* (bile) ile kısmen benzerdir.

(44) Uygurca

a. *U kız saña kara-p-mu koy-mi-di.*

o kız sen.YÖN bak-ZF-KO ART F-OLMZ-BGZ3T

‘O kız sana bakmadı bile.’

Bu örneklerden anlaşıldığına göre çok yakın ilişkili Türk dilleri bile kapsayıcı odak açısından farklılıklar gösteriyor. Örneğin, Uygurcada Eski Doğu Türkçesindeki *yme*’ya dayanan *mu*; Özbekçede ise Kazakça, Salarca ve Türkçede olduğu gibi *da* kullanılır (Uygurca *mu* analizi için bk. Yakup 2014). Eski Doğu Türkçesindeki *yme*’nin, bazı Eski Uygurca metinlerde geçen *mA* kısaltılmış varyantının olduğu (Erdal 2004: 347) ve sık sık *OK* ayırıcı parçacığıyla birlikte kullanılarak bir kapsayıcı odak klitiği işlevi de gördüğü belirtilmelidir (örnek 45 için Yakup 2010: 228-229).

(45) Eski Uygurca

Karımağ ölmek yme ök yok, karımağ ölmek[ni]η yme

Yaşlanmak ölmek de AO yok yaşlanmak ölmek-İLG de

alkınmağ yok.

tahrip olmak yok

‘Yaşlanmak ve ölmek de yok, yaşlanma ve ölmenin tahribatı da yok.’

Yme ök yapısının açık yorumunu yapmak kolay değildir, ancak ‘not only... but also...’ gibi bir anlam ifade ederek hem kapsayıcı hem de ayırıcı işlevi temsil ediyor gibi görünmektedir. *Ma* kapsayıcı parçacığının Uygurcanın doğu ve güneybatı diyalektlerinde hâlâ yaşadığını belirtmek gerekir. Türkçede *da*, yükleme de bağlanabilir (Göksel vd. 2005: 514). Ancak, yukarıda tartışılan Kazakça, Salarca, Uygurca ve Özbekçe ekleyici parçacıklar bu dağılımsal özelliği göstermez. Ayrıca Özbek vd. (2014), üç farklı dil ailesine ait, birbirinden oldukça farklı birkaç dili karşılaştırdıktan sonra *özne-nesne-yüklem* (SOV) diziminin, burada kapsayıcı odak olarak ele alınan eklerin morfosentaktik özellikleri üzerinde bağımsız bir etkiye sahip olduğunu iddia eder. Ancak burada ele alınan malzemeler temelinde bunu doğrulamak zordur.

4. Sonuç

Bu makalede ele alınan olgular henüz tamamlanmamıştır ve inceleme cümle seviyesiyle sınırlıdır. Ezgisel, kullanımbilimsel, bazı sözdizimsel ve anlambilimsel faktörler hemen hemen bütünüyle göz ardı edilmiştir. Bu, deneysel ve karşılaştırmalı Türk dil biliminin beklediği standarttan uzaktır. Aşağıda şimdiye kadar yapılan incelemelerden çıkarılmış olan bazı sonuçlar yer almaktadır.

Uygurca da dâhil olmak üzere Orta Asya’da konuşulan ve yazılan Türk dilleri odak açısından, esasen aşağıda belirtilen noktalar hususunda Türkçe ile bazı ortak özelliklere sahiptir. Orta Asya Türk dillerinde Türkçede de olduğu gibi yüklem öncesi pozisyon, soru zamirleri ve dizimsel odak için kullanılır. Türkçe gibi, tarihî ve modern Orta Asya Türk dilleri de kimlik belirleyici odağı işaretleyen ayırıcı odak için sıfat cümleciklerini, *-GAn* ile kurulmuş sıfat cümlecığı yapılarına kişi ekleri eklemek suretiyle kullanır. Türkçede olduğu gibi, Orta Asya Türk dilleri de ayırıcı ve kapsayıcı odağı kodlamak için bazı

zarflar ve parçacıklar kullanır. Belki bunlar Türk dili ailesinde yer alan dillerin genel olarak paylaştığı özelliklerdir.

Uygurca da dâhil olmak üzere Orta Asya Türk dilleri Türkçenin aksine birçok noktada belirgin farklılıklar da gösterir. İlk olarak Türkçede olduğu gibi Orta Asya Türk dillerinde de dizimsel pozisyon önemli olmasına rağmen Orta Asya Türk dillerinde vurgu ve tonlamanın rolü sınırlıdır. Vurgu ve tonlamanın bazı rolleri olsa da bunların ikincil öneme sahip olduğu görülür. İkinci olarak, Türkçede varoluşsal cümlelerde ilgi ekli bir öge, üzerine vurgu yüklenerek odaklanabilir. Ancak bu yöntem, özellikle Uygurca olmak üzere, Orta Asya Türk dilleri için uygun değildir. Üçüncü olarak Orta Asya Türk dilleri, ayırıcı ve kapsayıcı odağı kodlayan, Türkçede bulunmayan çok sayıda klitik ve ek bulundurur. Dördüncü olarak, özellikle Kazakça ve Uygurca olmak üzere, bazı Orta Asya Türk dilleri ayırıcı odak için ikili kodlama yöntemlerini kullanır. Bu özellik de Türkçe için gözlemlenebilir değildir.

Bunlar araştırmanın sadece mevcut aşamasında çıkarabildiğim bazı ön bulgu ve meselelerdir. Türk dil ailesindeki her dil için detaylandırılan açıklamaların, dil farklılıklarının ve tipolojiye yönelik karşılaştırmalı çalışmaların, odak konusu da dâhil olmak üzere, Türkçede bilgi yapısı çalışmalarına daha fazla katkıda bulunmasını umuyorum.

Kısaltmalar

1	Birinci kişi
2	İkinci kişi
3	Üçüncü kişi
AO	Ayrıcı odak işaretleyicisi
ART F	Art fiil
AYRL	Ayrılma
BE	Bağlayıcı ek
BEL	Belirtme
BGZ	Belirli geçmiş zaman
BUL	Bulunma
ÇK	Çokluk
ETT	Ettirgenlik
GEN	Geniş zaman
GÖNL	Gönüllülük
İF	İsim-fiil
İLG	İlgi
İST	İstek
i	İyelik
KO	Kapsayıcı odak işaretleyicisi
KOŞ	Koşaç
ODK	Odaksıl

OLMZ	Olumsuzluk
OLS	Olasılık
SA-ŞİM	Sınırlararası şimdiki zaman
SF	Sıfat-fiil
T	Teklik
VAS	Vasıta
YÖN	Yönelme
ZF	Zarf-fiil

Kaynakça

- Bodrogligeti, András J. E. (2001). *A grammar of Chagatay*. Muenchen: Lincom Europa.
- Boeschoten, Hendrik E. ve J. O'Kane (eds.) (2015). *Al-Rabghūzī, The stories of the prophets. Qışaş al-Anbiyā': An Eastern Turkish version 1-2*. Leiden ve Boston: Brill.
- Breul, Carsten ve Edward Göbbel (2010). *Comparative and contrastive studies of information structure*. Amsterdam ve Philadelphia: John Benjamins.
- Chafe, Wallace (1976). "Givenness, contrastiveness, definiteness, subjects, topics and point of view". In: Li, Charles N. (eds.) *Subject and topic*. New York, San Francisco ve London: Academic Press. 25-55.
- Donati, Caterina ve Marina Nespor (2003). "From focus to syntax". *Lingua* 113, 1119-1142.
- Erdal, Marcel (2004). *A grammar of Old Turkic*. Boston: Brill.
- Erguvanlı, Eser Emine (1984). *The function of word order in Turkish grammar*. Berkeley, Los Angeles ve London: University of California Press.
- Féry, Caroline ve Manfred Krifka (2008). "Information structure. Notional distinctions, way of expression". In: Sterkenberg, Piet (eds.) *Unity and diversity of languages*. Amsterdam: John Benjamins. 123-136.
- Göksel, Aslı ve A. Sumru Özsoy (2000). "Is there a focus position in Turkish?" In: Göksel, Aslı ve Celia Kerslake (eds.) *Studies on Turkish and Turkic languages. Proceedings of the Ninth International Conference on Turkish Linguistics*. (Turcologica 46). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. 219-228.
- Göksel, Aslı ve Celia Kerslake (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London ve New York: Routledge.

- Göksel, Aslı ve Sumru Özsoy (2003a). "dA: a focus/topic associated clitic in Turkish". *Lingua* 113, 1143-1167.
- _____ (eds.) (2003b). *Focus in Turkish*. *Lingua* 113 (Special issue).
- Göksel, Aslı (2010). "Focus in words with truth values". *Iberia. An International Journal of Theoretical Linguistics* 2: 1, 89-112.
- Hasselgard, Hilde vd. (eds.) (2002). *Information structure in a cross-linguistic perspective*. Amsterdam ve New York: Rodopi.
- İşsever, Selçuk (2000). *Türkçede Bilgi Yapısı [Information structure in Turkish]*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- _____ (2003). "Information structure in Turkish: The word order-prosody interface". *Lingua* 113: 1025-1053.
- Johanson, Lars (1977). "Bestimmtheit und Mitteilungsperspektive im Türkischen Satz". *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 3: 2, 1186-1203.
- _____ (1998). "Structure of Turkic". In: Johanson, Lars ve Éva Ágnes Csató (eds.) *The Turkic languages*. London ve New York: Routledge. 30-66.
- _____ (2006). "Two approaches to specificity". In: Kulikov, Leonid, Andrej Malchukov ve Peter de Swart (eds.) *Case, valency and transitivity*. Amsterdam: John Benjamins. 225-247.
- _____ (2014). Principles for studying information structure in Turkic languages of China. Lecture given at Minzu University of China, October 2014.
- Kennelly, Sarah D. (1997). "The presentational focus position of nonspecific objects in Turkish". In: Imer, Kamile, N. Engin Uzun (ed.) *Proceedings of the VIIIth International Conference on Turkish Linguistics*. Ankara: Ankara University Press. 25-36.
- _____ (2003). "The implication of quantification for the role of focus in discourse structure". *Lingua* 113, 1055-1088.
- Kılıçaslan, Yılmaz (1994). *Information packaging in Turkish*. Unpublished MSc dissertation, University of Edinburgh.
- _____ (2004). "Syntax of information structure in Turkish". *Linguistics* 42, 717-765.
- Kornfilt, Jaklin (1997). *Turkish*. London: Routledge.

- Krifka, Manfred ve Renate Musan (2012). "Information structure: Overview and linguistic issues". In: Krifka ve Musan (eds.) *The expression of information structure The Expression of Cognitive Categories (ECC) 5*, Berlin: Mouton de Gruyter. 2012: 1-44.
- _____ (eds.) (2012). *The expression of information structure*. Berlin ve Boston: De Gruyter Mouton.
- Ma, Quanlin, Wanxiang Ma ve Zhicheng Ma (1993). "Salar language materials". *Sino-Platonic Papers* 43, December 1993 (www.sino-platonic.org).
- Mukhamedova, Raikhangul (2011). "From participle to particle: Kazakh *degan* in comparison with its functional equivalents in Turkish". *Turkic Languages* 15, 259-274.
- Özbek, Aydın, LinShen Zang ve Esra Demirtaş (2014). "Morpho-syntactic character of additives: A descriptive approach to additives in Asian SOV languages". *Dil ve Edebiyat Dergisi/Journal of Linguistics and Literature* 11-1, 1-15.
- Şener, Serkan ve Selçuk İşsever (2003). "The interaction of negation with focus: *ne... ne...* phrases in Turkish". *Lingua* 113, 1089-1117.
- Tekin, Talat (1968). *A grammar of Orkhon Turkic*. Bloomington: Indiana University.
- Vallduví, Enric ve Elisabet Engdahl (1996). "The linguistic realization of information packaging". *Linguistics* 34, 459-519.
- van der Wal, Jenneke (2014). "Tests for focus". *Grazer Linguistische Studien (Frühjahr 2014)*, 105-134.
- Wang Bei 王倍, Tursun Qadir 吐尔逊•卡得 ve Xu Yi 许毅 (2013). "Weiwueryu chenshujuzhong jiaodian de yunlu shixian ji ganzhi" 维吾尔语陈述句中焦点的韵律实现及感知 [Prosodic encoding and perception of focus in Uyghur]. *声学学报 Acta Acustica* 38:1, 92-98.
- Yakup, Abdurishid (2010). *Prajñāpāramitā literature in Old Uyghur*. (Berliner Turfantexte 28). Turnhout: Brepols.
- _____ (2014). "Two different *mu* in Modern Uyghur". In: Demir, Nurettin, Birsal Karakoç, Astrid Menz (eds.) *Turcology and Linguistics. Éva Ágnes Csató Festschrift*. (Hacettepe Üniversitesi Yayınları) Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 461-467.
- _____ (2014a). Information Structure in Inner Asian Turkic Languages. Talk given at *Türk Dilbiliminde Tanımlama ve Belgeleme. Genç Araştırmacılar ve Lisansüstü Öğrenciler için Yaz Okulu* 2, 18-24 Ağustos 2014.

Zhang, Dingjing 张定京 (2002). *Xiandai Hasakeyu xuci* 现代哈萨克语虚词 [Particles in Modern Kazakh]. Beijing: Minzu Press.

Zimmermann, Malte ve Caroline Féry (eds.) (2010). *Information structure: Theoretical, typological and experimental perspectives*. Oxford: Oxford University Press.

Focus in Turkish and Uyghur

A Preliminary Report on an Ongoing Contrastive Investigation *

Abdurishid Yakup

University of Minzu , China & Berlin Brandenburg Academy of Sciences and Humanities, Germany
yakup@bbaw.de

Abstract

Keywords

Turkish,

Uyghur,

Focus

Information structure in Turkic languages spoken and written in Central Asia show some specific features compared to Turkish. This article reports preliminary results of a contrastive study of focus in Turkish and Uyghur, which has been carried out as part of a project on the information structure of minority languages in China that has been underway at Minzu University of China since 2013. In principle, it follows the framework suggested by Johanson (2014), however, it also applies results of recent research on information structure in the Turkic languages, after which follows a description and contrastive analysis of syntagmatic focus, exclusive focus and inclusive focus. The article concludes with brief remarks on some common and divergent features observed in Turkish and some Central Asian languages, specially Uyghur. The analysis is restricted to linguistic facts at sentence level.

* This article is a translation of Abdurishid Yakup's article named "Focus in Turkish and Uyghur. A preliminary report on an ongoing contrastive investigation".

Yakup, Abdurishid (2016). "Focus in Turkish and Uyghur. A preliminary report on an ongoing contrastive investigation". *Turkic Languages* 20/1: 113-131.